

Tėviškėje

Sūnus gimė!

Liepos pabaigoje soduose jau dunksi į žemę krisdami alyviniai obuoliai, o nakties dangumi vis dažnėliau švysteli krintantys meteorai. Bet tai tik kosminės dulkės. Vasara dar žydi, bręsta, bujoja, kvepia ir siaudžia šiltais vėjais, o žemė, rodos, laiminga ir užmiega, ir pabunda jos glėbyje.

Geras laikas ateiti į šį pasaulį.

1921 metų liepos 27 dieną, trečiadienį, Petro Kubiliaus trobą Fermų kaime aplankė gandas.

Išvakarėse buvo Šventa Ona. Pajutusi, kad pirmagimis jau nekantrauja, vis stipriau ir įsakmiau beldžiasi, Petro Kubiliaus žmona Petronėlė užsidarė gerajam trobos gale, „didžiojoj“. Namiškiai vaikščiojo ir ruošėsi pritilę, vis pasiklausydami. Pagaliau už uždarų durų sukliko. Dar negirdėtas balsas. Drobinu rankšluosčiu motinai nušluostė prakaito lašais nubertą kaktą ir skruostus. Pakėlė ir parodė naują žemės keleivį. Jos pirmagimį. Berniukas. Pasirodė gražus. Kad tik augtų, būtų sveikas. Prisiminė sa-

vo motiną Paskynuose, tėviškėje, iš kurios buvo atitekėjusi į Kubiliaus ūkį. Motina, Marijona Giedraitienė, pagimdė septynis vaikus. Petronėlė buvo vyriausia. Pirmoji iš penkių paeiliui dukterų. Dabar atėjo jos laikas. Jos sūnus bėgios po šitą kiemą, erdvius Petro Kubiliaus laukus, sode tarp obelų, tarsi žiūrinčių į ją dabar pro visus tris „didžiosios“ langus.

Petro Kubiliaus ūkis, kad ir ne pats didžiausias kaime, buvo nemenkas. Tuomet jis valdė apie 24 dešimtines žemės, kurią kartu su trobesiais ir visu inventorium jam, jauniausiajam iš septynių Antano Kubiliaus vaikų, tėvas, būdamas apie 70 metų, 1907 metų sausio 31 dieną surašytu dokumentu perleido amžinam naudojimui. Petras Kubilius įsipareigojo tėvą deramai užlaikyti, o mirusį pagal Romos katalikų papročius palaidoti. Šitaip prasidėjo P. Kubiliaus savarankiškas gyvenimas tėviškėje, į kurią sugrįžo 1901–1905 metais atitarnavęs caro kariuomenės dešimtajame grenadierių mažarusių batalione.

Žemė plytėjo į pietus nuo Perkūnkelio – tiesaus vieškelio iš Eržvilko į Raseinius – kiek į rytus nuo Rutkiškių. Čia įsikurta ne taip seniai. 1881 metais Rutkiškių kaimui skirstantis į vienkiemius, Antanas Kubilius nusipirko 18 dešimtinių žemės iš Kauno gubernijos dvarininko Nikolajaus Kunickio. Prsidėjo savo tris, dar tris pasikeitė su kaimynu į tris dešimtines Rutkiškiuose, taip ir susidarė ūkis. Laukų viduryje stovėjo vėjinis malūnas, apie 1898 metus išsikėlė naujus trobesius. Įleido šaknis Ferlose, kaime, vardą gavusiame iš pirmojo šios vietovės naujakurio Juozo Juškio lūpų. Sugrįžęs iš Amerikos ir

apie 1870 metus iš caro valdžios nusipirkęs pievų su įsiterpusiais miškeliais – karališkųjų pievų – jis pavadino savo valdas amerikoniškai – „farma“. Vardas prigijo visam kaimui.

O Kubilių šaknys – Rutkiškiuose. Pagal giminės pasakojimus Kubiliai šiose vietose atsiradę XVIII amžiuje. Maras tuomet siautė Lietuvoje, šiaupis ir anapus Nemuno. Kas neatgulė po jo dalgiu – bėgo. Tuomet ir persikėlęs nežinomo vardo Kubilius iš Sūduvos per Nemuną ir nuo jo prasidėjusi nauja giminės šaka. Galėjo būti, kad per Nemuną persikėlęs ir senosios tėviškės vardas, nes du Rutkiškiais vadina mi kaimai ir dabar yra Užnemunėje, dabartinio Vilkaviškio rajono vakarinėje dalyje. Ano pirmojo Rutkiškių Kubiliaus vyriausiasis sūnus Juozas su savo žmona Elze Steponaityte turėjo tris sūnus: Matą, Tadą ir Petrą. Matas Kubilius ir jo pirmoji žmona Ona Kairaitytė susilaukė septynių vaikų. Vyriausiasis jų sūnus Antanas (1835–1918) yra Petro Kubiliaus tėvas ir jo vaikų senelis.

Petras Kubilius tyliai džiaugėsi. Nebuvo tai balsą ir akis savaip nušviečiantis jauno tėvo, kuriam laikui nebežinančio ko griebtis, džiaugsmas. Veikiau tas tylus džiaugsmas, kurs išauga iš vilties ir žinojimo, kad „Dievas duoda ir atima“, iš supratimo, kad reikia viskuo rūpintis ir niekada nenuleisti rankų. Išties nebebuvo jaunas. Matė vargo ir mirčių. Pirmoji žmona, Ona Šimanauskaitė, kurią vedė netrukus po ūkio paveldėjimo, pagimdė keturis sūnus ir dukterį Liudą. Nei vieno sūnaus nebėra, nei vienas neišaugo į vyrus. Paskui buvo karas, jau trisdešimt penkerių dar kartą turėjo stoti svetimo caro kariuomenėn. Sugrįžęs rado nusmukusį ūkį, ligotą žmoną, kuri greitai mirė.

P. Kubilius ir O. Šimanauskaitė 1905 m. su naujo gyvenimo viltimi. Petras ką tik grįžęs iš karo tarnybos, Ona atitekėjusi į Kubiliaus ūkį iš Kampučių kaimo. Tas atstumas tarp dviejų žmonių fotografijoje galbūt iš drovumo. Tačiau likimas juos tikrai išskirs. Ona mirs po penkiolikos metų, neilgai gyvens ir penki jų vaikai.

Bet dabar jautė giliai širdyje, kad gyvens, kad išikibs, įleis šaknis į šitą žemę. Dabar štai sūnus. Prisiminė keistą pranašystę, kad pragyvens 70 metų, jei nemirs trisdešimties. Tą slenkstį jau peržengė. Įsižiūrėjo į trobesius, į laukus, į jų viduryje sparnais vėsčiojantį malūną. Vasaros diena, rodos,

atitarė tyliam tėvo džiaugsmui. Nebesistiebė jau savo galios ribos nežinančios gyvybės jėgos sklidini augalai, medžių lapija nebespindėjo, rodos, ką tik palieta žaluma. Viskas augo, vešėjo, bet iš medžių šešėlių, iš po žiedus ropinėjančių bičių dūzgenimo, lėto javų bangavimo, gilios dangaus ir jį atspindinčių rugiažiedžių mėlynės dvelkė savo amžių įpusėjusios vasaros rimtis.

Petras ir Petronėlė Kubiliai pavadino savo pirmąjį sūnų Jonu. Atėjus rudeniui, tėvas prie neseniai praplėsto sodo vartų pasodino ažuolą.

Vaikystės stebuklai

Prie „stubos“ – pagrindinio gyvenamojo kambario – glaudėsi „mažasis“ kambarėlis. Jame pasieniais šeimynai miegoti buvo sustatytos lovos. Čia tėvas vėl pakabino lopšį. Netoli motinos lovos, kad neatsikeldama galėtų pasiekti ir pasūpuoti nakčia pravirkusį Jonuką.

Darbymečiais namiškiai susikeldavo dar neišbrėškus. Išeidavo į laukus, lengvai užkandę „snieduonies“. Motina irgi keldavosi. Netruks saulė pakilti, o čia jau ir pusryčiai. Kaisdavo puodus su sriuba, mėsa – darbininkams reikia sočiai pavalgyti. Artojams, piemenims – dar ir į laukus nunešti.

Ruošėsi pasiklausydama.

Saldu miegoti kūdikio miegu apybrėkšmiai, švelnių motinos rankų apklostytam, pasūpuotam. Bet ši laimė, kaip ir visos, praeina. Gandras vėl apsilankė Kubilių sodyboje. Po dvejų metų, 1923 metų birželio 3 dieną, gimė brolis Juozas, ir – neregėtas daiktas! – teko užleisti lopšį. Kaip ir visi vaikai –

pasiraukė, pašnairavo į nematytą knerkiantį padarą ir apsi-
prato naujame gulte – „keselyje“, iš sukryžiuotų pagalių ir
storo pakulinio audeklo padarytoje lovoje. „Keselyje“ mie-
goti – savi privalumai. Pakirdus iš sapno, įsižiūrėjus į lu-
bas, sienojus, rytinį langą, kuriame anksti atsimuša saulėte-
kio spindulys, atpažinus visą mielą, pažįstamą pasaulį,
galima risti žemyn, trepsėti į „stubą“, kur girdėti skamb-
čiojant kibirą, ulbant puodus, šnekučiuojantis motiną su tė-
vu. Galgi tėvas, apsidžiaugęs anksti atsikėlusiu sūnum, pa-
kilnos į saldžiai baugų aukštį ar pasodinęs ant kelio smagiai
pajodinės:

*Kius, kius į Šakius
Pyragėlio pirkti...*

Neilgai trukus į „stubą“ atsikraustė ir broliai. Juozas, 1924 m.
rugpjūčio 8 dieną gimęs Antanas. Jau trise. Jau pilni namai
balsų – nuo ankstyvo ryto iki vakaro. Dar po kelerių metelių
prisidėjo ir patys mažiausieji – Bronius (gimęs 1926 m.
lapkričio 29 dieną) ir Vytautas Kazys (gimęs 1928 m. spa-
lio 7 dieną).

Namai klegėjo: jų erdvės, kampai, užkaboriai ir visos pa-
slaptys buvo tyrinėjami draugėj ir skyrium. Guvūs berniūkš-
čiai bandė savo kojų ir rankų galias, o jų spindinčios akys
bemat suteikdavo paprastiems daiktams naują būtį. Šluot-
kotis, pavirtęs žirgu, beldė kanopomis aslą ir stodamas pies-
tu šlavė uodega žemę, o apvirtęs krėslas, tapęs rogėmis, lėkė
snieguotais laukais su linksmai šūkaujančiais keleiviais. Kol
motina griežtu balsu neapramindavo:

– Ar nenustosit!

Paaugę visa kupeta risdavosi pro duris laukan. Ar žiema,
ar vasara – dideliame pasaulyje, kurio centre – gimtoji troba –

yra šitiek daug ko veikti! Žiemą lengvomis šiltomis naginėmis apsiavę, į šiltas skrandas įsigaužę, malėsi po didelius vėpūtinius statydami stebuklingus rūmus, į pavėjui lygiais baltais laukais lekiančius pūgos šuorus išžiūrėję, vaizdavosi, kad ir jų sodyba su visais pastatais, medžiais ir iš kamino kylančiu dūmu lekia dideliame vežime baltomis neprėpiamomis laukų platybėmis. Arba pravėrę kluono duris smukdavo į šalinės prieblandą ir rausė urvus saldžiai kvepiančiame šiene, vaizduodamiesi pirmeiviais keliautojais, tyrinėjančiais nežinia kokių paslapčių kupinus požemius. Kai baigdavosi žiemos džiaugsmas, prasidėdavo pavasario ir vasaros. Nenustygdavo troboj. Kur čia nubūsi tarp liūdnujų šešėlių, kai lauke pasaulis taip nušvito, išsiplėtė, pakvi-po, pražydo – ir, regis, šaukia! Siautė po kiemą, sodą, nuklysdavo ir į laukus. Ypač, kai nunokdavo žemuogės. Tos uogos, tokios saldžios, kvepiančios, ant smilgos suvertos spindinčios lyg karoliai, pagrioviais pagrioviais toli nuviliodavo.

Vasarą dar būdavo kelionės – į tolimus, stebuklingais vardais vadinamus miestus – Eržvilką, Skaudvilę, Nemakščius... Tėvai pasiimdavo kartu, kai važiuodavo į turgų, atlaidus. Įsukus į Perkūnkelį, vežimas imdavo dardėti, arklio kanopos kėlė vieškelio dulkes. Į Eržvilką vieškelis tiesus, lygus. Tėvas leisdavo pavažnyčioti. Pasukdavo į Skaudvilę arba Nemakščius. Nors kelias gerai žinomas, vis tiek įdomu laukti nedidelių kelionės įvykių: kada priartės anas medis ar miškelis, kada važiuojant per tiltus bus galima žvilgterėti į Šešuvies ar Jūros srovę – bene blykstelės didelės žuvies žvynas. Pervažiavus geležinkelį, nebetoli ir kelionės tikslas – Skaudvilė ar Nemakščiai.

Turguje erzelis: žmonės – vyrai ir moterys, garsiai kalbantys, šaukiantys, besiderą, arkliai, prunkščiantys ir ne-

kantriai kasantys koja žemę, gyvuliai, maišai, pintinės... Ir priedermė – saugoti vežime sukrautą turtą besidairant – kurgi tie sukti nepažįstami dėdės, tik ir betyką ką nors išvilioti.

Paaugus, kai rankos jau galėjo nulaikyti botagą, atsirado darbo. Šešerių metų Jonas, kaip vyriausias brolis, pirmasis išginė bandą: iš pradžių avių, o vėliau – ir karvių. Ganė iki vienuolikos metų, kol paaugo pamaina. Piemens pareigos – rūščios. Ar lietus, ar žvarbūs vėjai – gyvulius reikia ginti. Keldavosi saulei netekėjus. Nuo lietaus gelbėdavo pakrūmė ir iš storo maišo jo kampus sustūmus padarytas gobtuvas, nuo rudens darganų – laužo ugnelė. Mokėdavo išsikelti piemenišką puotą – bulvę nupjovęs, išskobęs jos vidurį, atgal susmulkintą bulvienę sudėjęs, užpili žiupsnelį druskos ir riebalų ir viršutinę bulvės pusę kaip kepurę užvožęs, kepi sau karštuose pelenuose, o iškepusią valgai kaip karališką gardėsį.

Taip skanu gal niekada daugiau gyvenime nebebus.

Pradžios mokykla

Pavasariai visuomet atneša permainų. Nors ir daugel jas kartų būtum regėjęs ir patyręs, tas gyvybės budimas, ropštimasis į viršų, į šviesą, tas visuotinis pasaulio užkariavimas jaudina, džiugina, žadina viltį. Sugūra pusnys, patvinsta balos ir įdaubos, o rytais, nakties šalčiui užden-
gus jas ledo sluoksniu, pakilusi saulė atsispindi jose lyg kažkieno laukuose šen bei ten išdėstytuose veidrodžiuose. Kai stipriau pašąla, galima prisiminti vėlyvo rudens džiaugsmus ir, susiradus iš lentelės, vielos ar kibiro lanko bei virvelių pasidarytas pačiūžas, bandyti pavasarines

čiuožykla rizikuojant įlūžti, sušlapti ir dar gauti nuo motinos pylos už neprotingą elgesį.

Tačiau 1928 metų pavasaris atnešė ir kitokių permainų. Vieną pavasario rytą, kruopščiau nei paprastai nusiprausęs ir apsirengęs, motinai kritišku žvilgsniu nužvelgus ir pataisius visus tik jai teregimus trūkumus, Jonukas su motina išėjo į pradžios mokyklą. Tiesą sakant, reikėjo eiti netoli – pas artimiausius šiaurinius kaimynus Gudavičius. Yra jau pas juos lankęsis, tačiau šįkart reikalas visai kitoks – mokytis. Buvo pats laikas – jau įpusėjo septintus metus.

Skaityti bei rašyti mokėjo ir motina, ir tėvas. Mama nebuvo lankiusi jokios mokyklos, skaityti ir rašyti pramokė Vadžgirio klebonas. Paskui pati mokė jaunesniąsias seseris ir brolius. Tėtė buvo baigęs visą Eržvilko liaudies mokyklos kursą – tris skyrius. Tais laikais tai gana apsišvietęs žmogus. Buvo valsčiaus tarybos narys ir Statistikos valdybos korespondentas: devynis kartus per metus pagal atitinkamus nurodymus surinkdavo ir siųsdavo informaciją apie apylinkės žemės ūkį. Kaip atlygį gaudavo „Ūkininko patarėjo“ prenumeratą.

Motina pasikalbėjo su mokytoja S. Marcinkaite, paliepė jos klausyti, atsisveikino ir išėjo. Mokytoja paklausė, ar atsi-nešė „Elementorių“, ar turįs kuo rašyti? Turėjo. Tėtė buvo dovanojęs lentelę ir grifelį. Lentelė juoda, subraižyta. Brėžiant grifeliu girgždėjo. Žinojo, kad tėtė šioje lentelėje išmoko rašyti. Ir jis išmoks. Turėjo ir „Elementorių“, tėvai buvo nupirkę. Namuose buvo ir daugiau knygų. Gulėdavo viena kita trikampėje lentynėlėje „stubos“ kampe. Motina melsdavosi iš maldaknygės, tėvas paskaitydavo laikraštį. Dabar jis skaitys iš savo knygos.

Mokytoja liepė atversti „Elementorių“, parodė raidę, liepė ištarti.

Dienos bėgo, ir vis labiau šilo. Mokytoja vertė vis naujus „Elementoriaus“ puslapius, rodė paveikslėlius, raidžių voreles po jais, sakydavo, kas pavaizduota. Mokytiis buvo nesunku – tereikėjo išiminti, ką mokytoja sako. Kai paliepdavo paskaityti iš atversto puslapio, reikėjo kuo tiksliau pakartoti, ką mokytoja buvo sakiusi. Ji pagirdavo, kad gerai skaito. Tai buvo šiek tiek keistoka. Jeigu mokytoja leistų, jis galėtų ir geriau paskaityti. Papasakotų jai, kokią žolę labiausiai mėgsta toji nupiešta karvutė, ko verkia tas mažas vaikas ir ką prie laužo galvoja tas liūdnas piemenėlis. Tačiau kartą atsivėrė akys. Žinojo, kad raidės – tos juodos dailios būtybės – vienos kepurėtos, kitos pilvotos, trečios ranka į šoną išsprendusios kalba: šita sako „n“, toji – „a“, trečia – „m“, ketvirta vėl „a“, o paskutinė, panaši į susirangiusią gyvatukę, lyg per sausus lapus čėžėdama – „s“. Staiga išgirdo visas jas draugėj, tarsi dainuojant – „namas“! Nustebęs ir susijaudinęs vertė kitą puslapį – ir čia raidės dainavo: „mama“, „tėvas“, „namo“... Spindinčiomis akimis vertė puslapius ir jau nebežiūrėdamas į paveikslėlius klausėsi džiugių raidžių balsų. Suprato atradęs stebuklą: ne tik mama, tėtė, mokytoja, kaimynai ir draugai gali kalbėti, pasakoti, bet ir knygos!

O dienos visai sušilo, gyvuliai, apytamsiuose tvartuose iškentę žiemą, rodos, prašyte prašėsi į sužaliavusias, vyturių balsais skardenančias ganyklas. Ir mokslai nutrūko. Jonas jau buvo patyręs – nebe pirmųjų metų piemuo. Mokėjo iš linų ar kanapių pluošto nuvyti botago virvelę ir prie laibo kadugio koto pririšęs šauniai pliauškinti – net laukai skambėdavo. Žinojo savo pavaldinių būdą: ko galima laukti iš

Dobilės, Šėmės, Serbentės ar Romulės ir kaip jų klastoms už akių užbėgti. Kelis mėnesius pradžios mokykloje pasilavinus, tapo įdomiau ir ganyti. Atsirado daugiau draugų ir daugiau kalbos. Kai piemenys atgindavo savo bandas į gretimuosius laukus, gyvuliams ramiai gromuliuojant, galima susieiti. Prasimanydavo žaidimų: muše ripką, spardė iš karvės plaukų suveltą kamuolį... Arba kalbėjosi ypatinga piemenų kalba:

– Verar vervaverkar vermavertei verganverdrą?

Vasarą dar galima maudytis ir žvejoti. Pūkšteli į tamsų, maurais užžėlusį kūdros vandenį virve pririštą krepšį su akmeniu – snūduriavę čiuožikai šasteli persigandę į visas šalis – ir trauki. Kartais žolėmis apkibusiam, riebiu dumbly pakvipusiam krepšyje ištrauki žiopčiojantį ir uodega dugną veltui plakantį auksažvynį karosą.

Bematant pralekia vasara. Štai jau ir piemenų šventė – Devintinės. Karvės, sočios ir laukų gėlių vainikais vainikuotos, žingsniuoja siūbuodamos į laukus, tarsi plaukia. Šeimininkės išlydi piemenis ir negailėdamos riešia storas balto, geltono sūrio riekes. Paskui žiūrėk – jau rugiapjūtė, ruduo, bulviakasis, ir pilnus bulvių maišų vežimus arkliai, piemenų važnyčiojami, tempia įsireždami iš ištuštėjusių, aidžių rudens laukų.

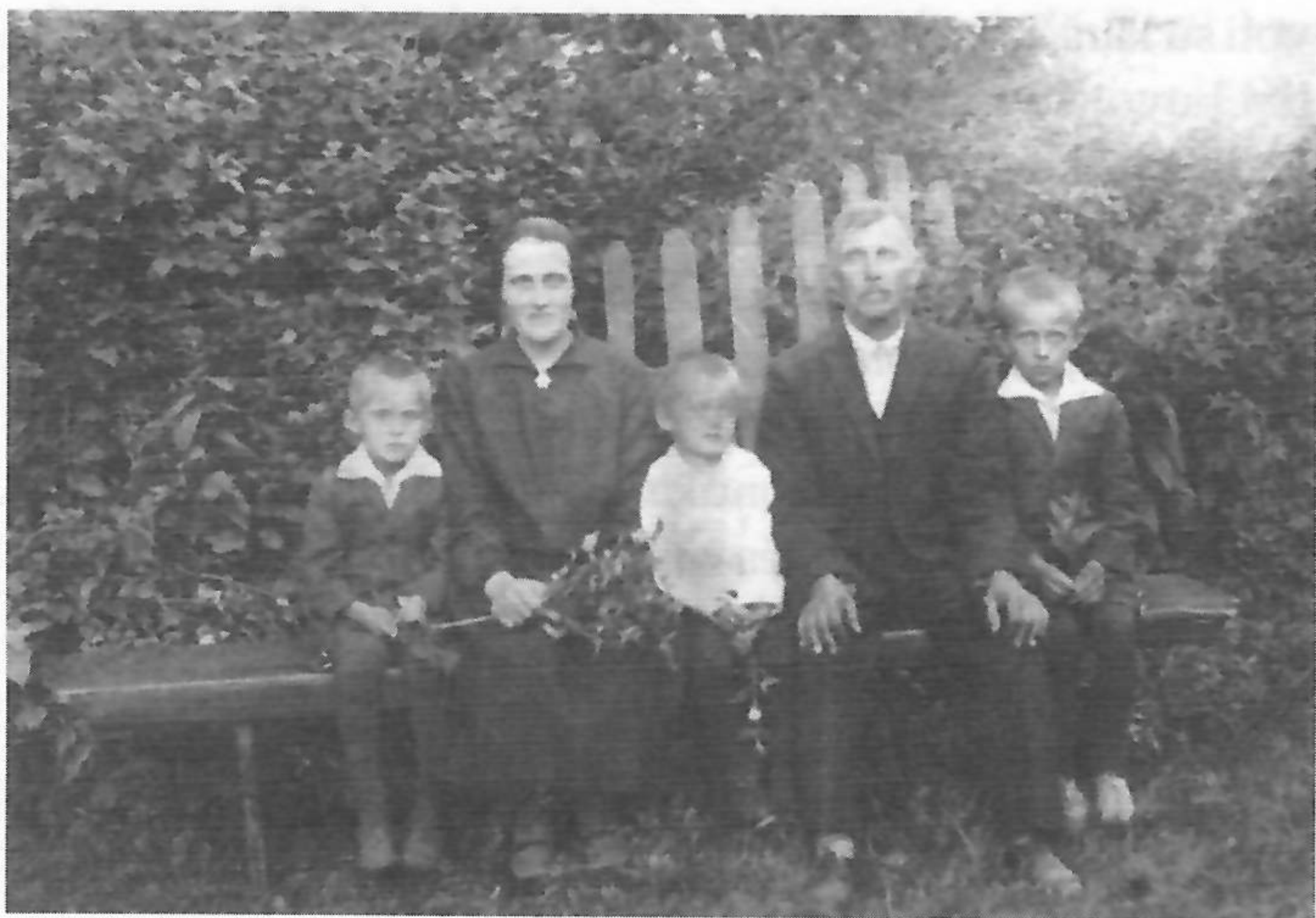
Po Visų Šventųjų vėl prasidėjo mokslai. Pradžios mokykla persikėlė į erdvesnes patalpas Rutkiškiuose, Juozo Stepoinaičio troboje. Eiti buvo apie kilometrą. Į mokyklą norėjosi. Gruodo sukaustyta žemė tik dunkسėjo po medpadžiais.

Mokyklai buvo skirtas pietinis trobos galas. Šalia buvo ir mokytojos butas. Susirinkę, paerzeliavę, patrepsėję, atšildę žvarbos nugairintas raudonas rankas, mokytojai įėjus ir pasisveikinus, mokiniai sustodavo maldai. Pasimeldę susės-

davo į keturviečius medinius suolus, dviem eilėm sustatytus išilgai kambario.

Visi skyriai – antrasis, trečiasis ir ketvirtasis – mokėsi kartu. Kai mokytoja aiškindavo pamoką vienam skyriui, kitiems duodavo savarankiškai dirbti. Kartais tas darbas virsdavo šnekomis, užesiu ir kitomis išdaigomis. Kai griežtas balsas neapramindavo, mokytoja pagrasindavo liniuote. Tai buvo stiprus vaistas. Vieniems užtekdavo tik pauostyti. Kitiems kliūdavo ir per delną. Tačiau po poros metų šis bausmės įrankis išnyko. Neapsiėjo ir be „pilietinių bruzdėjimų“. Vyresniųjų mokinių įtikintas bausmės neteisėtumu, vieną dieną Jonukas paėmė liniuotę nuo mokytojos stalo ir išėjęs į sodą šveitė tą socialinės priespaudos įrankį į obels viršūnę. Tuoju pat teko patirti ir visuomenės labai veikiančią žmogų nuolat lydintį kartėlį – buvo išduotas. Teko išklausti griežtų žodžių ir parnešti liniuotę atgal. Tačiau kitą dieną ant mokytojos stalo liniuotės nebebuvo.

Gimtinėje nestūksojo didelės girios, netyvuliavo ežerai ir nesruvo gilios upės. Didžiausios apylinkės upės – Šaltuonos – duburys, kuriame vasarą maudydavosi, atrodė baugiai gilus, tačiau viduryje po vandeniu stūksojo akmuo, ant kurio atsisojęs jau visa galva kyšodavai virš vandens paviršiaus. Užtat kiek sužinota, tarsi paties patirta iš knygų. Imdavo iš mokyklos bibliotekėlės ir godžiai skaitydavo, o perskaitęs – kruopščiai, taupydamas kiekvieną brangaus sąsiuvinio puslapio lopinėlių surašydavo: kaip knygelė vadinasi, kas ją parašė, kas išleido ir apie ką knygelė pasakoja. Tai buvo pasakų, padavimų apie Lietuvos praeitį rinkiniai, nuotykių knygelės, daugiausia Prano Mašioto išverstos ir atpasakotos to meto Lietuvos vaikams skaityti ir apie platųjį pasaulį, kažkur už gimtųjų sodžių ir vienkiemų plytintį, sužinoti.

Šeimos fotografija sodelyje 1931 m. vasarą. Tėvai išnešė iš trobos suolą, padėjo sodely prie tvoros, gulte užgultos šeivamedžio krūmo. Susėdo (iš dešinės): Jonukas (trečiojo skyriaus mokinys), tėvelis, brolis Bronius, mama ir brolis Antanas. Dar dviejų brolių nėra – abudu gulėjo kambaryje uždangstytais langais, nes sirgo tymais. Po to dėdė nufotografavo Jonuką dar ir atskirai, dėl rimtumo įdavęs knygą.

Bėgo vaikystė, vis tuos pačius gimtinės takus mindama – tai mokytis, tai ganyti, tai pagrioviais, pamiškiais vasaros gėrybes berankiojant...

O tėviškės vėjai, rūkai, vandenys, saulės blyksniai, balsai, paslaptinių šnabždesių pilnos naktys – ar pasivaidensit po daugelio metų mūsų stebėtis nebemokančioms akims?

1931 metų vasarą brolius išguldė tymai. Teko viską pamiršus gulėti „kambariukyje“ uždangstytais langais ir ko-

voti su karščio pagimdytais sąmonės vaiduokliais. Trys broliai buvo jau pasveikę, tik Juozas su Vytautu dar iš ligos vadavosi, kai apsilankė Jonuko krikštatėvis Jonas Kubilius. Buvo nusipirkęs fotoaparata. Susodino tėvus ir jau pasveikusius brolius ant plataus medinio suolo po šeivamedžio krūmu ir liepė tiesiai, nemirksint žiūrėti. Pro lapiją suspindo saulė; taip ta gyvenimo akimirka ir sustingo – spindulių pluošte.

1932 metų pavasarį Jonukas baigė keturis pradžios mokyklos skyrius. Apylinkės vaikams egzaminai buvo paskirti Lenkčių pradžios mokykloje. Ankstų rytą tėtė pakinkė į brikelę arklių ir abu išvažiavo. Nepraėjus nė valandai, jau buvo vietoje.

Egzaminai neišgąsdino, tik sprendžiant aritmetikos uždavinį plunksnakotis nei iš šio, nei iš to užsiožiavo ir paliejo blyną. Atidavė darbą susikrimtęs, kad sumažins pažymį. Bet ne – gavo penkis.

1932 metų birželio 2 dieną Jonas Kubilius gavo pirmąjį savo gyvenime baigtų mokslų pažymėjimą. Jame buvo surašyti tikybos, lietuvių kalbos, skaičiavimo, krašto pažinimo, geografijos ir Lietuvos istorijos, gamtos mokslo ir higienos pažymiai. Pažymėjimą savo parašais patvirtino mokytojai. Kaip tėvų komiteto atstovas pasirašė ir Jono tėvas.

Didelis ir mažas Eržvilko miestelis

1932 metų vasara tėvams prasidėjo galvosūkiu. Vyresnysis sūnus baigė pradžios mokyklą. Kas gi toliau? Ūkininkas negyvena vien šia diena – reikia galvoti ir apie vaikų ateitį, ir apie savo senatvę, ir apie laukus – kieno darbščios rankos suks dalgį, sės žemėn grūdą, neleis metų vėjams išblaškyti

užgyvento. Vyriausiasis sūnus turėtų perimti ūkį. Tėsti, kas tėvo pradėta ir kietu darbu bei protu, nesidairydamas į šalis laikyti ir puoselėti iš protėvių paveldėtą žemę. Tėvas, akylu žvilgsniu nužvelgęs, kaip sūnus imasi darbo, žinojo – Jonukas galėtų būti rimtu gaspadorium. Išplėstų, pagerintų tėvo ūkį, kurs, kaip kaimynai kartais sakydavo, yra kaip lėktuvas – tik sėsk ir skrisk. Tėvai galvojo ir tarėsi. Daugelis gyrė sūnų, sakė – galvotas, greito proto. Gyrė ir mokytojai. Patarė leisti į mokslus – gailėtis neteksią. Bet kiti sūnūs ar prastesni? Kad ir Juozukas, antrasis sūnus. Daugelis antrąjį sūnų mokslina. Tik ta Juozuko nelaimė. Eidamas penktuosius metus, neatsargiai žaisdamas peiliu išsidūrė dešinę akį. Nebe-
pagelbėjo nė daktarai. O rašto žmogui akys tai kaip ūkininkui rankos. Ar daug tenuveiksi viena ranka?

Taip ir apsisprendė. Rudenį leis Jonuką toliau mokytis. Į Eržvilką.

Eržvilkas – nedidelis miestelis dešiniajame Šaltuonos kran-
te, valsčiaus centras. Kelių sankryža. Kone pusiaukelė va-
žiuojant iš Raseinių į Tauragę arba iš Jurbarko į Skaud-
vilę. Senovę mena Šaltuonos ir Eržvilką (vos 5 km ilgio
upelio) santakoje dunksantis piliakalnis. Padavimas kil-
dina miestelio vardą iš žemaičių kovų su kryžiuočiais pra-
eities. Kryžiuočiai užėmė žemaičių pilį ir ilsėjėsi. Žemai-
čiai aprenkę vilkų kailiais niršų eržilą ir paleidę į pievą,
kur ganėsi kryžiuočių žirgai. Šie persigandę ėmė blašky-
tis. Išbėgę kryžiuočiai nežinojo ko griebtis. Tada žemai-
čiai puolę ir nugalėję. O savo pilį pavadinę Eržvilku.

Atėjo ruduo ir metas išvykti. Išvakarėse motina pakūreno
duonkepę krosnį, pašovė rankomis dailiai nuglostytus duo-
nos kepalus. Tėtė buvo sukalęs medinę skrynelę – kupariu-

ką – daiktams susidėti. Susidėjo: drabužių, kelias knygeles, įsidėjo gražiai nurudusį ant ajerų keptą duonos kepalą... Ryta viskas jau buvo paruošta. Tėtė pakinkė į brikelę ardėnų veislės kumelę Maleį, sukrovė daiktus.

– Eik, atsisveikink, – pasakė.

Motina pabučiavo, išlygino burnosėlio klostes. Išriedėjo. Juozukas, kiek pabėgęs paskui brikelę, sustojo. Mažesnieji broliai žiūrėjo pro langus. Sukant į Perkūnelį, dar atsisuko. Motina jau buvo sugrįžusi į trobą. Iš kamino tiesia baluva srovele kilo dūmas. Sumaudė paširdžiuos.

Bet vieškelyje, Malei pasileidus žvalia riste, palengva užvaldė būsimųjų gyvenimo permainų džiaugsmas. Kas, kad išsiskiria su namiškiais – greitai sugrįš. Tačiau progimnazija! Knygų ten ras keliskart daugiau nei Rutkiškių pradžios mokykloje. Ir draugų.

Tėvas jau buvo susitaręs dėl buto. Ona Plokštytė šiaurinę savo namo galą nuomojo (tuomet jame gyveno siuvėja su mokinėmis), o pietiniame gale gyveno pati ir dar laikė mokinius. Tą rudenį jų buvo trys: jau ketvirtą klasę pradėjęs Jonuko pusbrolis Petras Kubilius ir du pirmaklasiai – Jonas Kubilius ir Simas Kavalskis iš Lybiškių kaimo. Butas kainavo 6 litus per mėnesį. Iš mokinių pristatytų produktų šeimininkė gamino valgį. Sunešę daiktus, pasišnekėję, išėjo į miestelį. Jonukas jį jau neblogai pažino. Atvykdavo su tėvais į bažnyčią ar turgų. Ypač smagu būdavo per „Škaplierną“ – pagrindinius Eržvilko bažnyčios atlaidus viduvasary. Stačiakampė aikštė miesto centre būdavo pilna vežimų, o medinė bažnyčia pietiniame aikštės gale ir šventorius – žmonių. Vargonams sugaudus, užgiedojo chorui, bažnyčia, regis, pajudėdavo ir nuplaukdavo į vaiskų vasaros dangų. Po pamaldų susitikdavo giminės, šne-

kėdavosi susėdę ant pievelės ar po obelimis. Kartais važiuodavo vieni kitų lankyti.

Užėjo pas krautuvininką Gudaitį. Tėtė sutarė, kad galėsias imti krautuvėje jam reikalingų daiktų. Progai pasitaukiaus, atvykęs į Eržvilką apmokėsiąs sąskaitą. Paskui nuėjo prie mokyklos. Iki jos buvo maždaug kilometras kelio. Takeilis leidosi į Šaltuonos lanką, pabėgęjęs palei kapinių tvorą, suko į Jurbarko kelią. Toliau tiltas per Šaltuoną, didelis ažuolas kitame krante, ir jau tada tiesiai link mokyklos.

Mokykla Eržvilke veikė nuo 1865 metų. 1901 metais jai pastatytas atskiras namas. Paskelbus nepriklausomybę ir vykdant 1922 metų žemės reformą, buvo dalijamos dvarų žemės. Skirstant dvarininkams Chruščiovams priklausiusį Dirvonų dvarą, 1891 metais pastatyta ligoninė, o sklypas prie jos atiduotas savivaldybei naujai mokyklai steigti. Norėta amatų mokyklos. Tačiau gyventojams prašant, buvo įsteigta keturklasė vidurinė mokykla – progimnazija. Ji pradėjo veikti 1922 metų rugsėjo 1 dieną. Pirmuoju direktoriumi tapo V. Kairys. Vėliau jį pakeitė A. Virkėtis. Mokinių gimnazijoje nebuvo daug ir jų nuolat mažėjo. Pavyzdžiui, 1925 metais visose keturiose klasėse mokėsi apie 120 mokinių, o 1930-aisiais – tik 50. Vieno moksleivio išlaikymas valstybei per metus kainavo apie 800 litų. Tėvai, sudėjęs mokestį ir pragyvenimo išlaidas, vienam mokiniui išleisdavo apie 300 litų. Tai prilygo ūkininko pasamdyto berno metinei algai.

Iš pradžių mokykloje dirbo keturi, vėliau daugiau mokytojų. Mokyklą prižiūrėjo sargas, kuris joje ir gyveno. Butą mokykloje turėjo ir direktorius. Nuo 1933–1934 mokslo metų dėl mažo moksleivių skaičiaus kasmet bu-

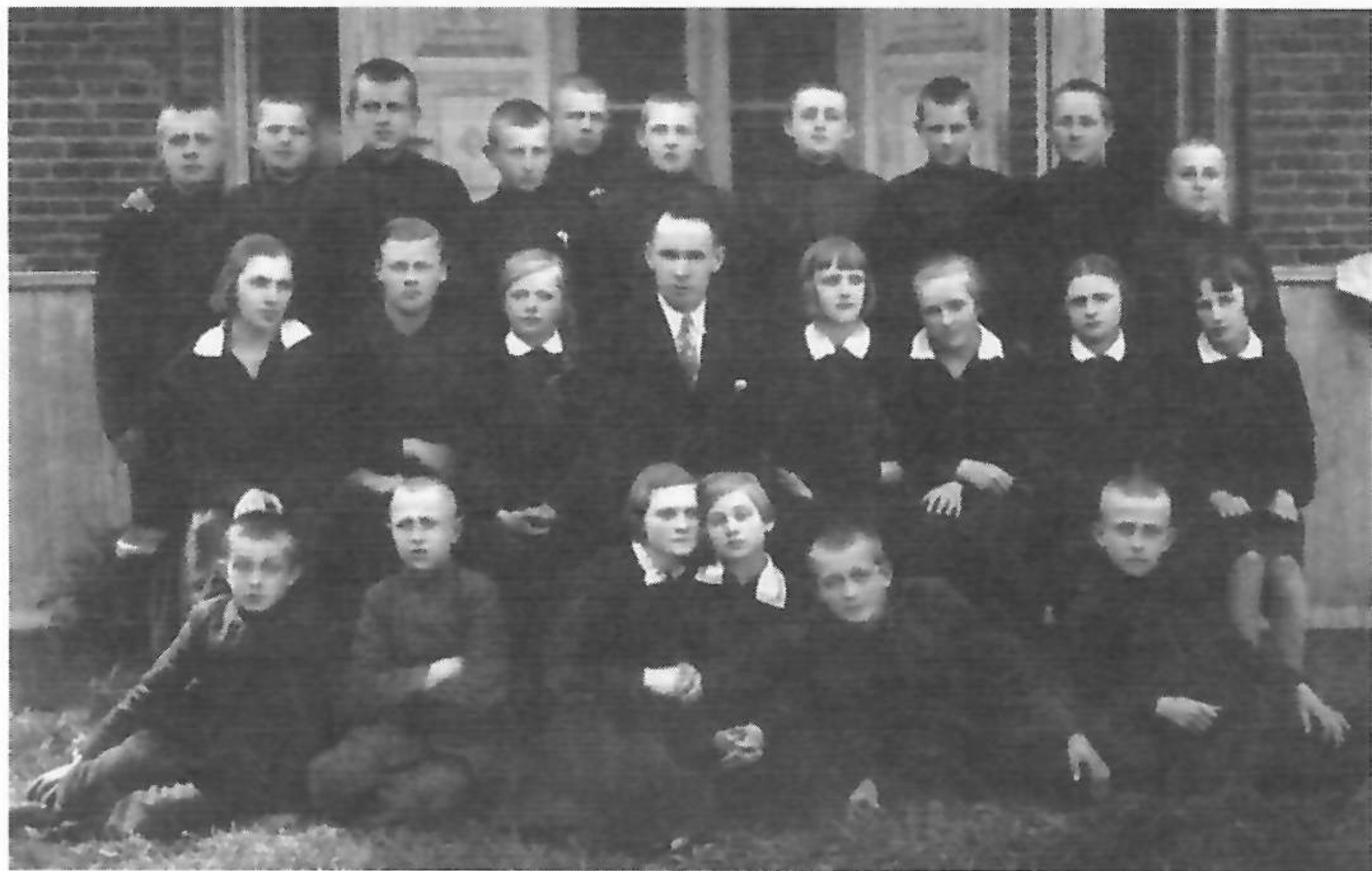
vo uždaroma po klasę. 1935-aisiais, direktoriaujant A. Nemickui, uždaryta ir pati mokykla.

Nuo kelio į mokyklą vedė gyvatvore apsodintas takas. Prieš pagrindinį įėjimą dar tebežydėjo didelis gėlynas. Tai buvo tikra mokykla, nebe ūkininko troba. Apėjo aplink. Už mokyklos buvo didoka aikštė – bus kur palakstyti. Netoliese dunksojo Balandinės miškas.

Prasidėjo pirmasis ruduo Eržvilke. Įprato prie naujo būsto ir tvarkos. Papusryčiaavę visi trys bėgdavo per apytamsy dar snūduriuojantį miestelį į mokyklą. Tais metais į pirmąją klasę susirinko gana daug mokinių. Greitai susidraugavo. Labiausiai su J. Žičkum, A. Jankausku. Abu gyveno netoli miestelio – vienas Čepaičių, kitas Baužaičių kaime. Tačiau ateidavo vaikų ir iš toliau. Eigulio sūnus V. Grybas kasdien droždavo 6 kilometrus į mokyklą ir atgal. Užtat gyveno savo namuose! Ir Jonukas pasiilgdavo namų. Laukdavo šeštadienio: gražiais rudens orais, pasibaigus pamokoms, leisdavosi pėsčiomis į tėviškę. Neprailgdavo 7 kilometrų kelionę pritilusiais, nuskaidrėjusiais rudens laukais. Dairydavosi į tolius, prisiminęs kokį mokykloje išmoktą posmą, deklamuodavo pavėjui tingiai besistumiantiems debesims.

Pasibaigus pirmajam trimestriui, klasės auklėtoja M. Kielaitė gražino dienynus su pažymiais ir paskelbė, kad pirmasis klasės mokinytis yra J. Kubilius. Truputį nustebo – juk ne vien penketus gaudavo. Pirmuoju mokiniu išliko visą laiką. Nors buvo gavęs ir dvejetą – iš aritmetikos. Ją antroje klasėje dėstė mokyklos direktorius A. Virkėtis. Klausinėjo iš užduotos pamokos.

– Kas yra daugyba? – paklausė jo.

1933 m. gegužės 30-oji. Pirmoji Eržvilko progimnazijos klasė. Labai simetriška kompozicija prie pagrindinių mokyklos durų. Pirmoje eilėje pirmas iš kairės – J. Kubilius, toliau – Janušas, E. Petraitytė, O. Liulytė, Lazdauskas, J. Žičkus. Antros eilės viduryje – klasės auklėtojas A. Lipnickas – jaunas ir elegantiškas.

Nesumojo ką atsakyti. Neatsiminė kelių apibrėžimo eilučių. Tai ir gavo „žąsį“. Pirmą ir paskutinę.

Greitai pažino visus Eržvilko kampus ir kampelius. Bet nuobodu nebūdavo. Prasimanydavo pramogų. Moksleiviai rengdavo mokykloje vakarėlius su programa. Tačiau smagu būdavo ir šiaip būriu palakstyti po mokyklos aikštę, paspardyti „bolikę“ – iš karvės plaukų suveltą kamuolį. O žiemą ant tvenkinio, kuris susidarė ūkininkui Simanavičiui patvenkus Šaltuoną, buvo įrengiama čiuožykla! Jau turėjo tikras pačiūžas – riestais galais. Su jomis galėjai greitai čiuožti ir nelygiu ledu ir netgi galėjai daryti posūkius.

Antrais ir trečiais metais gyveno pas tą pačią šeimninę su P. Andriulaičiu iš Bacių kaimo. Susidraugavo. Petras buvo augęs prie upės ir išmanė visas jos paslaptis. Žinojo žuvų įpročius: kurios mėgsta slapstytis po akmenimis, kurios po kelmiais. Išmokė patykoti žuvį, tyliai prisėlinti, sučiupti tiesiog rankomis. Tai ir braidydavo abu pakrūmėm. Ir pagaudavo: raudžių, vingilių... Gaudė ir meškere. Kibdavo dažniausiai smulkmė: aukšlės, gružiukai... Tačiau kartą pagavo didžiulę lydeką! Užlietoje Simanavičiaus lankoje iš vakaro paliko palaidynę su gružliu ant kabliuko. Rytą, saulei dar nepakilus, atėjęs patikrinti mato – virvelė išsivyniojusi! Ėmė traukti. Sunku! Pagaliau subaltavo žuvies papilvė. Didžiulė lydeka! Galynėjosi, bet ištraukė. Kone metrinė žuvis! Vos ne sulig žveju. Šiaip taip nutempė besidaužančią žuvį per pievą į miestelį. Ką su ja veikti, galvoti nereikėjo. Prisisitatė krautuvininke žydė ir nupirko.

Prisiskaičiusiems nuotykių knygų patiems rūpėdavo leistis į pavoingas keliones. Planuodavo, kaip leisis valtimi Šaltuona, kaip it tyrų medžiotojai prisišaudys žvėrienos. Buvo jau išbandę parako gamybos receptą. Tačiau iš viso to teiseidavo nedidelės kelionės pėsčiomis: namo ar su nakvyne į draugo tėviškę. Tačiau įsiminė kelios iškylos su mokykla. Kartą keliavo prie Taurašilio pušies. Miškelis, vadinamas Taurašiliu, yra 8 kilometrai nuo Eržvilko. Senovėje, esą, ten būdavo taurų. Taurašilyje yra senos kapinės ir auga keista pušis – iš vieno kamieno išaugusios keturios, tarsi seserys visiškai vienodos pušys. Kamieno viduryje dar išaugęs šermukšnis. Padavimas sako, kad po pušimi palaidoti tėvai ir jų vaikai: keturios seserys ir brolis. Niekas taip ir neįstengęs jos nukirsti. O įspūdingiausia buvo kelionė į Klaipėdą paskutiniaisiais progimnazijos metais. Tai progai tėvai pasiū-

dino juodo bostono kostiumą. Pirmą tikrą vyrišką kostiumą! Ir traukiniu keliavo taip pat pirmąkart. Traukinys bėgo, stipriai, sveikai alsuodamas, o medžiai, trobos, laukuose rymantys gyvuliai ir dirbantys žmonės, atsitiesę, žiūrintys į jį, slydo pro šalį tarsi gailėdamiesi, jog negali šitaip visa palikę keliauti. Pirmyn, link jūros... Tik paveikslėliuose ją tematė. Ir neaiškiai nujautė ją iš pirmos Maironio eilėraščio eilutės:

Išsisupus plačiai vakarų vilnimis...

Jūra iš tiesų padarė didžiulį įspūdį. Niekas jai negalėtų prilygti – tuo nesuprantamu, neprijaukinamu būdu. Kokie būtų erdvūs, tušti laukai, lygumos ar dykynės, gerai išsižiūrėjęs pastebėsi žmogaus gyvenimo ženklą ar bent jau paliktą pėdsaką. O jūra visur tik jūra. Ji verčia ir verčia vis tokias pat bangas, ir žvejų valtelė ar laivas nekliudomai supasi ant jų, rodosi, vien todėl, kad jūra pernelyg užsiėmusi savimi, pernelyg abejinga viskam, kas darosi žmonių pasaulyje. Nebent dangus jai rūpėtų. O gal ir rūpi: horizonte susigrūdę debesys ir dangus tarsi pasilenkęs virš vienodai ošiančių vandenų. Bevaikštinėdamas pajūriu rado gintarėlį.

1935 metais dėl pernelyg mažo mokinių skaičiaus Eržvilko progimnaziją uždarė. Už tris klases reikėjo laikyti egzaminus. 1935 metų birželio 15 dieną J. Kubilius gavo trijų klasių baigimo pažymėjimą su įrašytais pažymiais: septyniais penketais ir septyniais ketvertais. Prieš išsiskirstydami moksleiviai dar susirinko ir atminčiai pasodino ąžuoliuką.

Sudie, Eržvilke!